

**HUDUDIY SANOAT TARKIBIDAGI
O'ZGARISHLARNING IQTISODIY MAZMUNI VA
BARQAROR RIVOJLANISHGA TA'SIRI**

Qarshi davlat universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

Srajidinova Nodira Shavkatovna

nodirasrajiddinova@gmail.com

O'zbekiston misolida sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshlik bilan bog'liq statistik tahlil sanoatning YAIMdagi ulushi va hududiy tafovutlar O'zbekiston iqtisodiyotida sanoat sektori real sektorning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda sanoatning YAIMdagi ulushi 28,2%ni tashkil etgan¹. Mazkur ko'rsatkich sanoatning iqtisodiy o'sishdagi barqaror rolini tasdiqlaydi. Hududlar kesimida sanoatning ulushi keskin farqlanadi. Jumladan, Navoiy viloyatida sanoatning hududiy YAIMdagi ulushi 74,4%, Toshkent viloyatida 50% dan ortiq, holbuki Surxondaryo viloyatida 8,3%ni tashkil etgan². Bu holat sanoat ishlab chiqarishining ayrim hududlarda yuqori konsentratsiyalashganini ko'rsatadi. Mazkur tafovutlar hududiy diversifikatsiya mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini asoslaydi, chunki sanoatning notekis joylashuvi hududlararo iqtisodiy nomutanosiblikni kuchaytirishi mumkin.

Qayta ishlash sanoatining o'sish tendensiyasi esa sanoat tarkibida qayta ishlash sanoatining ulushi diversifikatsiya darajasini ifodalovchi muhim indikator hisoblanadi. Xalqaro statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda

¹ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. YAIM tarkibida sanoatning ulushi, 2023-yil.

² Stat.uz

O'zbekistonda qayta ishlash sanoatining YAIMdagi ulushi 20,2%ni tashkil etgan³. Ushbu ko'rsatkich sanoat tarkibida yuqori qo'shilgan qiymat yaratish imkoniyatlarining kengayib borayotganini bildiradi. Qayta ishlash ulushining ortishi xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirib, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Sanoatni diversifikatsiya qilishning asosiy moliyaviy omili investitsiyalardir. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2021-2024-yillar davomida asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi qariyb 2,8 barobar oshgan. Shuningdek, 2024-yilda investitsiyalar o'sish sur'ati 38,7%ni tashkil etgan. Bu ko'rsatkichlar sanoatni modernizatsiya qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish hamda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlari kengayganini anglatadi.

Investitsiya faolligining oshishi sanoat tarkibiy transformatsiyasining asosiy drayveri sifatida namoyon bo'lmoqda. Eksport tarkibi va sanoat raqobatbardoshligi

Sanoat mahsulotlari eksporti diversifikatsiya natijalarini baholash imkonini beradi. 2025-yilning birinchi choragi yakunlariga ko'ra, eksport tarkibida:

- sanoat mahsulotlari ulushi - 12,4%,
- kimyo mahsulotlari - 5,9%,
- oziq-ovqat mahsulotlari - **6,3%**ni tashkil etgan⁶.

Hududlarning sanoatlashuv darajasini solishtirma baholash maqsadida normalizatsiyalangan ko'rsatkich asosida integral indeks taklif etiladi. Indeks sanoatning hududiy YAIMdagi ulushi (S_i) ko'rsatkichiga tayangan holda quyidagicha aniqlanadi:

$$SI_i = \frac{S_i - S_{min}}{S_{max} - S_{min}}$$

³ World Bank. *Manufacturing value added (% of GDP)*, Uzbekistan, 2024.

bu yerda:

- SI_i - i-hududning sanoatlashuv indeksi;
- S_i - i-hududda sanoatning YAIMdagi ulushi (%);
- S_{max} - maksimal ko'rsatkich (74,4%);
- S_{min} - minimal ko'rsatkich (8,3%).

Mazkur formula 0 dan 1 gacha oraliqda nisbiy indeks hosil qiladi va hududlarni o'zaro taqqoslash imkonini beradi.

Shu bilan birga, hududiy nomutanosiblik va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ulushining yetarli emasligi diversifikatsiya siyosatini yanada chuqurlashtirishni talab qiladi va tadqiqotda 2023-yilda viloyatlarning sanoatlashuv darajasi bo'yicha guruhlanishi va statistik tavsifi keltiriladi. 1.2.1-jadval

1.2.1-jadval

2023-yilda viloyatlarning sanoatlashuv darajasi bo'yicha guruhlanishi va statistik tavsifi

№	Hudud nomi	Sanoat ulushi, %	Guruh	Guruh bo'yicha o'rtacha, %	Respublika o'rtacha ko'rsatkichidan og'ish (Δ), %
1	Navoiy viloyati	74,4	Yuqori	56,9	+46,2
2	Toshkent viloyati	50,4	Yuqori	56,9	+22,2
3	Qashqadaryo viloyati	45,8	Yuqori	56,9	+17,6
4	Andijon viloyati	37,6	O'rta	29,7	+9,4
5	Farg'ona viloyati	34,9	O'rta	29,7	+6,7
6	Buxoro viloyati	32,7	O'rta	29,7	+4,5
7	Toshkent shahri	29,8	O'rta	29,7	+1,6

8	Sirdaryo viloyati	27,4	O'rta	29,7	-0,8
9	Xorazm viloyati	23,6	O'rta	29,7	-4,6
10	Jizzax viloyati	22,1	O'rta	29,7	-6,1
11	Namangan viloyati	19,1	Past	15,5	-9,1
12	Samarqand viloyati	18,2	Past	15,5	-10,0
13	Qoraqalpog'iston R.	16,5	Past	15,5	-11,7
14	Surxondaryo viloyati	8,3	Past	15,5	-19,9

Mazkur ko'rsatkichlar sanoat mahsulotlari eksportining kengayib borayotganini bildiradi, biroq yuqori texnologik mahsulotlar ulushini oshirish istiqboldagi ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda. Statistik tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish jarayoni ijobiy dinamikaga ega: sanoatning YAIMdagi ulushi yuqori darajada saqlanmoqda, qayta ishlash sanoati kengaymoqda, investitsiyalar hajmi jadal o'smoqda va eksport tarkibi bosqichma-bosqich diversifikatsiyalanmoqda. Statistik natijalar hududlar o'rtasida sanoatlashuv darajasi bo'yicha sezilarli tafovut mavjudligini ko'rsatadi. Yuqori sanoatlashgan hududlarning o'rtacha ko'rsatkichi (56,9%) respublika o'rtacha darajasidan deyarli ikki baravar yuqori

Xulosa va takliflar: Past sanoatlashgan hududlarda esa sanoat ulushi respublika o'rtacha ko'rsatkichidan sezilarli darajada past.

66,1 foiz punktlilik variatsiya oralig'i hududlar o'rtasidagi strukturaviy nomutanosiblikni tasdiqlaydi. Bu esa sanoatni hududiy diversifikatsiya qilish,

investitsiyalarni qayta taqsimlash va sanoat infratuzilmasini rivojlantirish zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. ¹ Porter M. *Competitive Advantage*. – Free Press, 1985.
2. 1. Glazyev S. *Teoriya dolgosrochnogo tekhnologicheskogo razvitiya*. – Moskva, 1993.
3. Yasin E. *Modernizatsiya i ekonomicheskii rost*. – Moskva, 2011.
4. 3. Abdurahmonov Q. *Mehnat iqtisodiyoti*. – Toshkent, 2019.
5. Shodmonov Sh. *Milliy iqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent, 2018.
6. Vahobov A. *Investitsiyalar va iqtisodiy o'sish*. – Toshkent, 2020¹
O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ–404-son, 13.04.2016 y.
7. 6. O'zbekiston Respublikasi "Audit faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ–677-son, 25.02.2021 y.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.02.2020 yildagi PF–4611-son Farmoni.